

Đuro Franković, profesor
umirovljeni istraživač folklor
Pečuh
gyorgy.frankovics@gmail.com

Primljeno/Received: 25.10.2014.
Prihvaćeno/Accepted: 28.10.2014.

HRVATSKI PRINOSI PROTESTANTIZMU I KATOLIČKOJ DUHOVNOJ OBNOVI S OSOBITIM OSVRTOM NA DJELATNOST KARDINALA JURJA DRAŠKOVIĆA

Sažetak: Kardinal Juraj II. Drašković u katoličkoj obnovi Hrvatske i Ugarske među prvima je odigrao ključnu ulogu, započetu od primasa Antuna Vrančića i nadbiskupa, kraljevskog namjesnika Miklósa Telegdija. Koliko je samo mudrosti, takta trebalo da hrvatski sin, pečuški, zagrebački i đurski biskup te kalački nadbiskup i kardinal Drašković ojača Katoličku crkvu u Ugarskoj Kraljevini i hrvatskim zemljama, kada je u pravom trenutku trebalo spriječiti prodiranje protestantizma. Za provedbu crkvenih reformi u duhu Tridenstog koncila Drašković je bio među prvima koji je u tom pogledu poduzeo mjere, kao pečuški biskup, ali i u svojstvu zagrebačkog biskupa te hrvatskoga bana, odnosno kasnije u funkciji đurskog biskupa, zaustavivši daljnje prodiranje reformacije, istovremeno utemeljivši školske institucije te pokretanje i jačanje edukacije svećenika u Gornjoj Ugarskoj, u današnjoj Slovačkoj.

Ključne riječi: osmanlijsko prodiranje, migracija, reformacija, protureformacija

1. Reformacija i počeci protureformacije u Hrvatskoj banovini

To je razdoblje u povijesti poznato po ponavljajućim ratnim zbivanjima, kada se u europskim zemljama vode vjerski ratovi; raspad Ugarske kraljevine na tri dijela i borba oko prijestolja između Ferdinanda Habsburškog (1503. – 1564.) i Ivana Zapolje (1487. – 1540.); u Hrvatskoj bila bi to borba za opstanak i očuvanje ionako već okrnjenog integriteta zemlje, uza stalne upade, okršaje, pljačke osmanlijske vojske, uz seljačke nemire Matije Gupca (1573.); dakako, to je istovremeno i doba prodiranja protestantizma, počevši od 1517. godine. Stanje Katoličke crkve krajem 15. i početkom 16. stoljeća u kojoj se javljaju različiti reformatorski pokreti, početkom 16. stoljeća dovodi do reformacije. Reformacija prožeta novim idejama za obnovu Crkve prerasla je u pokret reformacije i sve se više udaljavala od Katoličke crkve, dok s njom nije potpuno raskinula.¹

Lutherov i Kalvinov reformacijski pokret za povratak evanđeoskom idealu zajedništva i njihovo zauzimanje za narodni jezik u Crkvi podudaraju se sa stoljetnim nastojanjima Crkve

---

¹ PATAFTA, 2005., str. 34.

u Hrvata, što je mogao biti poticaj za širenje reformacije na području Hrvatske.² Južno od Drave, u hrvatskom krugu, reformacija nije bitno napredovala te je odlučujuća većina ostala katolička.³ Na područje mletačke Istre i Dalmacije luteransko-evangelički protestantizam prodire iz Trsta, Kranjske i Koruške, ali je zbog djelovanja ogranka mletačkog „Sant' Uffizio dell' inquisitione generale romana“ reformacija u ovim krajevima sasječena u korijenu.⁴

Protestantizam je na područje banske Hrvatske počeo prodirati 50-ih godina 16. stoljeća iz dvaju smjerova i u dvama oblicima. Iz Njemačke, Koruške i Kranjske dolazio je luteransko-evangelički protestantizam, dok je iz Ugarske dolazio kalvinistički oblik reformacije.⁵ Hrvatski svećenici, stekavši izobrazbu u inozemstvu, nerijetko su i sami gajili simpatije prema novim protestantskim učenjima, ne govoreći i o hrvatskomu visokom plemstvu, među kojima su bili barun Ungnad, Krsto Grubar vlasnik Samobora, obitelj Tahy i knezovi Zrinski.⁶ Franjo Bučar 1910. posvetio je knjigu „povijesti hrvatske protestantske književnosti“,⁷ prema njemu „glavni prijelaz kojim je reformacija ulazila“ u hrvatske krajeve, „bila je Kranjska i Ugarska jer su te zemlje nastojanjem njihova reformiranoga plemstva vrlo rano pristale uz novu vjeru.“⁸

Ban Petar Erdődy (1557. – 1567.) ističe se kao pokrovitelj protestantskih propovjednika u Hrvatskoj, zatim i sin Nikole Zrinskoga, Juraj Zrinski, koji je umro „1603. kano protestant“⁹ U širenju protestantizma na prostorima s hrvatskim življem (Banska Hrvatska sa Slavonijom, Međimurje, Prekmurje, zapadni i južni krajevi Ugarske) istaknule su se i druge mađarske velikaške obitelji, npr. Nádasdy, Batthyány, Alapy, Tahy, Bánfi/Banović, Forgách, Thurzó, Pálffy, kao i njemačka obitelj Weißpriach. Njihovi obiteljski arhivi čuvaju velik broj dragocjenih dokumenata, uostalom i pisama o toj problematici, od kojih se neki sada prvi put iznose u javnost.

Ovaj razmjerno velik broj mađarskih velikaša, koji su gotovo bez iznimke prihvatili protestantizam, nerijetko su raspolagali velikim dobrima u Hrvatskoj banovini i na ugarskim prostorima te su nastojali svoje kmetove uputiti na novu vjeru. Stoga će se u njihovim dvorima podjednako naći propovjednici, bili oni mađarskog ili hrvatskoga podrijetla, odnosno pripadnici evangeličkoga ili kalvinističkog smjera, što je uočljivo u slučaju obitelji Batthyány.

² ŠANJEK, 1996., str. 350., navodi: PATAFTA, 2005., str. 36.

³ PÁLFFY, 2010., str. 116.

⁴ PATAFTA, 2005., str. 36.

⁵ PATAFTA, 2005., str. 36.

⁶ ADAMČEK, 1980., str. 68., navodi: PATAFTA, 2005., str. 36 – 37.

⁷ BUČAR, 1910., str. 9.

⁸ BUČAR, 1910., str. 9.

⁹ BUČAR 1910., str. 13 – 14.

Od mađarskoga srednjeg plemstva jedva je desetak – dvanaestak srednjih plemića ostalo vjerno katoličkoj vjeri, od visokog plemstva Miklós Pálffy, Ivan Drašković, Miklós Istvánffy, Kristóf Pethő, Daróczy i Székely,¹⁰ smatra Zoványi. No i barunska obitelj Székely, sin Luke Jakob prešao je na protestantizam, kao i njegov unuk Mihalj.

Mađarski velikaši su na prostorima Ugarske kraljevine materijalno i politički izdašno potpomagali reformacijski pokret, nerijetko čak i nasilnim putem primoravali svoje kmetove na prihvaćanje nove vjere, progonivši njihove katoličke svećenike, dakako ne činovši nikakvu iznimku ni u pogledu svojih hrvatsko-slavonskih posjeda. Međutim, u banskoj Hrvatskoj političko i pravno stanje odudaralo je od mađarskoga, zadržavši svoje specifičnosti, te se nije mogla provesti reformacija slično kao i na sjeverougarskim područjima. Hrvatsko katoličko vodstvo od prvog trenutka nastojalo je spriječiti prodiranje reformacije na hrvatsko tlo.¹¹

Iz katoličkih crkvenih izvora razvidno je kako je bilo pokušaja na području zagrebačke dijeceze širenja kako luteranske, tako i kalvinske reformacije, što se može iščitati iz pisma (početkom ožujka 1534.) Šimuna Erdődyja, zagrebačkog biskupa, upućeno papi Klimentu VII. u kojemu je istaknuto da takvi pokušaji nisu bili beznačajni. Kako i sâm biskup piše, protiv njih je nastupio najodlučnije:

„[...] energično i bezobzirno opire se luteranizmu [...] veći dio svećenstava njegove biskupije već bio zaražen tom nadasve pogubnom sljedbom.”¹²

Erdődy je za rješavanje sveukupnih problema 1535. sazvao dijeceznu sinodu, ali je proboj postignut samo zahvaljujući djelatnosti zagrebačkog biskupa, Đure Draškovića, koji je u katoličkoj obnovi Hrvatske odigrao istaknutu ulogu.¹³ Promicatelji reformacije u Međimurju bili su njegovi feudalni gospodari, knezovi Zrinski. Juraj Zrinski Stariji (1549. – 1603.) se od 1570. godine javno deklarirao protestantom te je iz Međimurja protjerao katoličke svećenike i doveo protestantske propovjednike. U Nedelišću 1571. osnovao je protestantsku tiskaru,

---

¹⁰ ZOVÁNYI, 2004., str. 134.

¹¹ Od stanja i položaja u Hrvatskoj odudara situacija u Ugarskoj u kojoj se nastanilo između 100 i 150 tisuća Hrvata. U redovima pridošloga hrvatskog stanovništva javlja se razmjerno velik broj hrvatskih propovjednika ili među njima i često već jezično asimiliranih potomaka koji su se, bježeći ispred provale osmanlijske vojske na razna slavonska područja i u Hrvatsku, nastanili u Zapadnoj ili Gornjoj Ugarskoj. Hrvatsko građanstvo – bilo je u manjini – prihvatilo je protestantizam, dok mu se hrvatsko stanovništvo na selu opiralo.

¹² ŠANJEK, 1991., str. 263., navodi SOKCSEVITS, 2011., str. 212. Hrvatski izvornik Šanjekova prijevoda dostavio mi je Hrvoje Petrić, kojemu ovim putem zahvaljujem.

¹³ SOKCSEVITS, 2011., str. 212.

nakon propasti hrvatske protestantske tiskare u Urachu,¹⁴ naime to se sredstvo pokazalo u rukama protestanata veoma efikasnim u žirenju pismenosti, tiskanih knjiga na materinskom jeziku ili izdavanju letaka (brošura).

U međuvremenu je Ugarska od katoličke zemlje postala gotovo protestantska. Iako je stanovništvo u početku osmanlijske okupacije gotovo u potpunosti ostalo katoličko, krajem 16. stoljeća već je više od polovice stanovnika prešlo na kalvinizam, dok su četvrtinu činili evangelici, ostali su bili antitrinitarci, katolici i pravoslavci. Dakle, 80 – 85 posto stanovništva postalo je sljedbenicima protestantizma.¹⁵

Reformacija koju je Mihajlo Starin proveo na hrvatskoslavonskim prostorima iza Drave nije se, međutim, pokazala trajnom. Jedan dio katoličkih svećenika tražio je spas iza Save te kada su se pokušali vratiti pristigli su im u pripomoć franjevci s kojima se zajedno vraćaju. Zahvaljujući njihovom djelovanju, iako nisu naišli na veći otpor, bilježe uspjehe te je katolička obnova ubrzo pokazala svoje rezultate.¹⁶

Jednako tako, u povijesnim hrvatskim županijama je kranjski barun Ivan Ungnad, varaždinski veliki župan, bio taj koji je pružio potporu reformaciji. Duhovne je interese onih koje je pridobio za ove ideje revnosno njegovao i kasnije, nakon svog protjerivanja i selidbe u Njemačku. Ovdje je tiskao velik broj protestantskih knjiga. Reformacija je i poslije njega naišla na razne mentore. Među njima hrvatski ban do 1566. godine Petar Erdődy i njegov sin Tomo, koji je od 1584. bio ban, dakako i Nikola Zrinski i njegova tri sina: Juraj, Nikola i Krsto istakli su se kao pristaše nove vjere.¹⁷ Pristalice i simpatizeri reformacije u Hrvatskoj nalazili su se u redovima visokog plemstva, građanstva, posebice u Varaždinu, Križevcima i Koprivnici. U gradovima s vojnom posadom iz njemačkih zemalja te manje među seljaštvom. Reformacija, iako je ostala ograničena na manji broj pripadnika i simpatizera, ipak je uspjela obuhvatiti sve slojeve tadašnjega hrvatskog društva pa čak i neke svećenike.¹⁸ Reformacija je imala svoja znamenita uporišta u Karlovcu i Varaždinu. Javljaju se protestanti i u Zagrebu kao propovjednici te u Ozlju. Vojnici su krajišnici u Karlovcu svi bili protestanti (1579.), no možda su već i ranije imali svog duhovnika iste vjeroispovijesti. U njih se ubrzo pokazalo potrebnim zasebno zaposliti njemačkoga i hrvatskog duhovnika. Izgradili su svoju novu crkvu 1579. godine, ali je već 1599. započeo progon protestanata.¹⁹

¹⁴ ŠTEFANEC, 2001., navodi PATAFTA, 2005., str. 37.

¹⁵ PÁLLFY, 2010., str. 110.

¹⁶ ZOVÁNYI, 2004., str. 146.

¹⁷ ZOVÁNYI, 2004., str. 146.

¹⁸ PATAFTA, 2005., str. 39.

¹⁹ ZOVÁNYI, 2004., str. 147.

Na hrvatskim prostorima poznata su nam i imena nekih propovjednika iz 16. stoljeća, npr. evangelici: Ivan Dragnić²⁰ iz Križevačke županije i Grgur Vlahović iz okoline Ozlja; reformatori (kalvini): Mihajlo Bučić i Benedikt Blažeković iz Zagreba.²¹ U Zagrebu djeluju Petar Lukić i Juraj Jurišić, pored već navedene dvojice. Navodno je i zagrebački biskup Matija Bruman (1558. – 1563.) pokazao interes prema protestantizmu te je čak i podnosio da u njegovu kaptolu Antun Vramec zauzme svoje mjesto koji nije skrivao svoje takvo uvjerenje.²² No iako je Bruman²³ bio tolerantan prema protestantima, iako je iskazao interes prema njima, to nikako ne znači i to da je bilo koji način opravdavao protestantizam.²⁴

Početak rujna 1563. godine koprivnički gradski sudac piše zagrebačkom biskupu Franji Ergelju da su Nijemci provalili u župnu crkvu Svetog Nikole pa je župnik bio prisiljen služiti misu u franjevačkoj crkvi te da su „prodecatori Lutheranszki” zauzeli franjevačku crkvu i dugo u njoj održavali svoje obrede.²⁵ U Koprivnici se 1579. spominje protestantski propovjednik Ivan Šejbić. Protestanti su zauzeli u Koprivnici napuštenu franjevačku crkvu. U tome mjestu izbijali su i vjerski sukobi, u kojima su sudjelovali njemački vojnici (evangelici) i građani Koprivnice.²⁶

Prema mađarskom autoru Jenőu Zoványiju, Varaždin je već 1563. godine imao svoga protestantskog duhovnika, i takvom silom se ovdje širio protestantizam da su smatrali potrebnim prevoditi Lutherov *Mali katekizam* (1529.) na hrvatsko-kajkavski jezik. Osamdesetih godina 16. stoljeća gotovo čitav grad je bio protestantski nastrojen. Vramec, koji je još 1586. godine bio kanonik, kao ovdašnji svećenik je u tiskari, pristigloj iz Novoga Grada, 1586. dao tiskati svoje protestantske *Postille*. Sljedeće je godine gradski sudac Blaž Škrinjarić već drugi put objavio svoje djelo pod naslovom *De agno paschali*, izdao izričito protestantskog smjera i tumačenja Mojsija II. XII., a koja su više bila znanstvenoga karaktera, negoli propovijedi.

---

²⁰ ZOVÁNYI, 2004., str. 146. navodi ime Ivana Drungnića, vjerojatno je riječ o istoj osobi.

²¹ ŠANJEK, 1991., str. 263., navodi SOKCSEVITS, 2011., str. 212.

²² ZOVÁNYI, 2004., str. 146.

²³ Brumanus, Mathias (1558. – 1563.) 1534. spominje se kao kanonik kantor, koji je branio kaptolska dobra od nasilja Ivana i Nikole Zrinskoga. Organizirao je obranu Siska i Zagreba od turskih navala prodavši dragocjene kaleže stolne crkve. Godine 1558. spominje se kao *electus episcopus Zagrabiensis*. Kada je zapravo imenovan biskupom i posvećen, ne znamo. Potvrđen je u Rimu 1560. godine. On je prvi postigao naslov *abbas de Toplicza seu Thopuzka*. Taj je naslov neko vrijeme nosio kninski biskup. Bruman je umro 18. kolovoza 1563. BUTORAC, 1944., str. 17 – 70. Autoru je podatak dostavio Luka Marijanović kojemu ovim putem zahvaljujem.

²⁴ Autoru je putem maila priopćio Hrvoje Petrić, kojemu autor ovim putem zahvaljuje.

²⁵ BUČAR, 1900., str. 193 – 195., navodi PATAFTA, 2005., str. 37.

²⁶ CVEKAN, 1989., str. 64 – 65., navodi PATAFTA, 2005., str. 237.

Njegovo mišljenje o pričesti pod dvjema prilikama približno odgovaraju helvecijanskoj reformaciji, ali uzimao ju je u obzir kao materiju beskvasnog kruha. Također je zbirno djelo varaždinskog bilježnika Ivana Pergošića iz 1587., u čijem predgovoru daje skraćeni sažetak Biblije, odražavajući istovremeno protestantsko shvaćanje, prožeto u neku ruku vjerovanjem vjere te na kraju donosi molitve koje su istovjetne s ovakvim shvaćanjima. Samo što je i ovaj grad uskoro postao žrtvom protureformacije.²⁷

2. Djelovanje Antuna Vrančića

Najviši časnik u katoličkoj hijerarhiji Ugarske, zagrebački biskup (1543. – 1548.), ostrogonski nadbiskup, kraljev namjesnik za Ugarsku Miklós Oláh (1493. – 1568.) još je zadnjih godina vladanja cara i kralja Maksimilijana doživio da su isusovci dovedeni u Trnavu 1567. bili primorani napustiti zemlju, nakon što je postalo upitno njihovo održavanje te im je čak i mjesto stanovanja opustošeno. Uslijed njihova odlaska trebalo je uspostaviti nove profesore u školi, ali već je tih godina popustila protureformacijska revnost Oláha.

Njegovim nasljednikom postaje Antun Vrančić,²⁸ biskup u Jegri (Eger) kojega su u sličnim nastojanjima uvelike sprečavala dvojica glavnih kapetana Gáspár Mágócsy, a prije i poslije njega velikaš Simon Forgách, tako da kada je bio primasom njegova revnost nije donosila puno uspjeha. Kralj Maksimilijan je protiv sacramentarista i antitrintarista već i prije izdao naredbe. Vrančić je polazio od principa da desetina koja je pripadala katoličkim svećenicima ne pripada nekatoličkim svećenicima te je na taj način načinio velike štete protestantima.²⁹

²⁷ ZOVÁNYI, 2004., str. 147.

²⁸ Antun Vrančić (Šibenik, 29. svibnja 1504. – Prešov, Slovačka, 15. lipnja 1573.), hrvatski plemić, crkveni prelat, diplomat, pisac, nadbiskup i kardinal. U mađarskim izvorima ga se nalazi pod imenom *Verancsics Antal*. Antun Vrančić je mlad otišao iz rodnog Šibenika u svijet i proživio buran život. Kao mladić otišao je u Ugarsku, gdje je proveo veći dio života. Studirao je u Padovi, Beču i Krakovu. Kao tajnik ugarskog kralja Ivana Zapolje putovao je po cijeloj Europi u raznim diplomatskim misijama. Kad je došao u sukob s ljudima oko dvora, preselio se u Beč, gdje je postao savjetnik kralja Ferdinanda I., koji ga je 1553. poslao u Carigrad da sa sultanom Sulejmanom pregovara o miru. U Carigradu je ostao četiri godine. U znak zahvalnosti za uspješno obavljenu misiju kralj ga je imenovao biskupom jegarskim (naslov je nosio 17. srpnja 1560. – 25. listopada 1570.) i kraljevskim savjetnikom. Dotada je bio i biskupom pečuške biskupije (1554. – 1557.). Na brojnim putovanjima sakupljao rimske natpise na Balkanu, a tijekom spomenute diplomatske misije u Otomanskom Carstvu, zajedno s poznatim flamanskim humanistom A. B. Busbecqom u Ankari je pronašao Augustov autobiografski spis *Djela božanskog Augusta (Res gestae divi Augusti)*, kasnije nazvan *Spomenik iz Ankare (Monumentum Ancyranum)*. Kako ga je Vrančić prvi i tiskao, to je ovaj natpis danas poznat i kao *Codex Verantianus*. Vrančić je važan kao književnik koji je pisao pjesme, putopise, rasprave, ali je najznačajnija njegova prepiska s mnogim ondašnjim slavim ljudima, kao što su Erazmo. http://hr.wikipedia.org/wiki/Antun_Vran%C4%8Di%C4%87 (posjet 31. VIII. 2012.).

²⁹ ZOVÁNYI, 2004., str. 127.

Najmanje je podnosio to što se protestantizam širio i u njegovu sjedištu u Trnavi, kamo je bio primoran preseliti se. Izdao je niz naredbi i zabrana za grad, koje su se u provedbi pokazale neuspješnima. I za druga područja je poduzeo mjere na dobrobit svojih vjernika i svećenika, koje govore i o tome da se u njegovoj nadbiskupiji u ogromnoj mjeri proširilo svakojako protukatoličanstvo. Raspolagao je međutim malobrojnim katoličkim svećenstvom prema „hereticima“, kako ih još naziva „myriasima“. Nastojao je poboljšati stanje, ali nije postizao velike uspjehe. Nije mu bilo dopušteno nastupati rigorozno protiv luterana, ali oni tada još nisu bili odvojeni od kalvinističkog smjera, te praviti razliku među njima bilo je čak i nemoguće. Upravo se stoga mogao usmjeriti protiv luterana (jer su oni za helvetski smjer) te ih se moglo svladati. Na taj se način moglo dogoditi da papinski nuncij 1567. uzme hrabrosti i da jedan protestanski duhovnik bude uhićen. Općenito bi važilo i to da György Kulcsár koji je protjeran iz svoje župe tvrdi ovo: „velikodušni učitelji i vjernici pravih učenja bačeni su u zatvor, prognani su, nekolicina poslana je na lomaču ili su umoreni na drugi način“.³⁰ No Kulcsár, autor protestantske *Postille* o kojoj će, a i o njegovim djelima podjednako, u našem nastavku još biti riječi, djelovao je u Donjoj, a ne u Gornjoj Ugarskoj, kasnije u Međimurju (danas Prekmurje u Sloveniji). No ne zna se iz kojeg je kraja proganjen pa je kod Bánffyjevih našao utočište u Donjoj Lendavi.

Izjalovljena su nastojanja Antuna Vrančića da sabor 1572. godine donese zakon protiv helvetskog smjera. Naime, Maksimilijan je tražio da se jedino obnove raniji zakoni doneseni protiv sacramentarijanaca, zahtijevajući da se prošire i na antitrinitarce, ali mađarski staleži pristali su jedino da se zakoni sprovedu protiv ovih potonjih i da se spale njihove knjige. U tom pogledu nisu ništa odustali od svojih stavova. Na samome kraju cijela se stvar suzila, dok je Rudolf, koji je zamjenjivao kralja, preuzimajući saborska rješenja, smatrao važnim kako treba slati na lomaču ne samo „arijance“, nego i „zwinglijance“ i „sacramentarijanca“.³¹

Primas Vrančić imao je još jedan pokušaj da spriječi provedbu nagle reformacije Ugarske. Stvorio je savez visokih svećenika i svi su se u položenoj svečanoj zakletvi obvezali da će se svim sredstvima boriti protiv neprijatelja Katoličke crkve. No njegovom je smrću ugašen i svaki takav pokret univerzalnog karaktera; gotovo četvrt stoljeća njegova upražnjena stolica nije bila popunjena. Na taj se način u svakoj dijecezi, ovisno o danome visokom svećeniku, razvijalo pravo zaštite.³²

---

³⁰ ZOVÁNYI, 2004., str. 127.

³¹ ZOVÁNYI, 2004., str. 127 – 128.

³² ZOVÁNYI, 2004., str. 128.

3. Biskup Miklós Telegdi i katolička duhovna obnova

Ostrogonski veliki prepošt, od 1579. pečuški naslovni biskup, Miklós Telegdi³³ (1535. – 1586.) nastojao je, gdje je to bilo moguće, potisnuti protestantizam (još za života Maksimilijana s većom odlučnošću, nego što je to Vrančić u svojim zadnjim godinama činio). Najvjerojatnije je isposlovaio izdavanje kraljevske naredbe 1574., prema kojoj je bilo zabranjeno bez kraljevske dozvole tiskati teološke knjige. Nakon toga, okrenuo se je protiv svećenika koji nisu bili posvećeni na katolički način; na početku je samo nekima, a za vrijeme kanoničke vizitacije svima zabranio da nastave svoj poziv. Tomu su se usprotivili velikaši, na kraju s prostora više županija silom vlasti je protjerao takve duhovnike. Županije pored nanesenih uvreda nisu šutke prošle pored represivnih mjera, nego su početkom 1576. godine u saboru protiv Telegdijeva postupka uložile protest. Visoki svećenici su stali uz bok Telegdija, a kralj je naprotiv bio oprezan u ovom slučaju donijeti odluku te je dao okolišni i pomirljivi odgovor, uslijed čega su staleži svečano protestirali protiv palatinova namjesnika. Broj takvih duhovnika koji nisu bili zaštićeni od uznemiravanja ne samo od Telegdija, nego i drugih, stalno je rastao.³⁴

Za to vrijeme u Trnavi je svom snagom nastojao udaljiti mađarskog propovjednika Šiboltina, početkom 1576. godine, koji je propovijedao na svom ranijemu mjestu protiv svetih slika. Protiv njega je Telegdi pridobio kralja Maksimilijana, vojvode Karla i Ernesta te požunskoga kaptola. Pored toga, pokazalo se potrebnim izdati niz naredbi uz teške prijetnje, na koncu čega je uslijedilo hapšenje, da za ne punih dvije godine grad može otpustiti danog svećenika. Time je postigao samo promjenu osobe, ali to nije dalo nikakv zamah katoličanstvu, piše Zoványi.³⁵ Miklós Telegdi pokazao se temeljitim i u književnosti; naime, izdao je *Postille* koja će nam u daljnjim istraživanjima poslužiti za usporedbu s Vramčevom *Postillom*, tražeći odgovor u kojoj je mjeri Vramcu poslužila kao izvornik.

³³ Miklós Telegdi, katolički viši svećenik, crkveni pisac. Studirao je mecenaturom Miklósa Oláha te dospio za profesora u Trnavi; ovaj grad mu ostaje do kraja života boravištem djelovanja te 1570. postaje veliki prepošt nakon smrti Vrančića, 1673. zamjenik kardinala kada je kardinalska stolica bila jedno vrijeme upražnjena. Postaje administrator glavne crkvene dijeceze te istovremeno i kraljev savjetnik, 1583. kancelar. Jedan je od istaknutih osoba protureformacije, ističe se kao organizator, književnik, govornik i s djelatnostima vjerskog polemičara može se smatrati pretečom Pétera Pázmánya. Miklós Oláh mu je povjerio da na temelju pionirskog djela Canisiusa napiše prvi mađarski katolički katekizam. (*A kereszténységnek fundamentomairól*, Bécs, 1562. – Temelji kršćanstva); sastavio je zbirku pripovijedi *Az evangéliumok magyarázatja* (1577. – 1580.) – Tumačenja evanđelija, a II. i III. tom mu je već kod kuće tiskan u trnavskoj tiskari koju je on utemeljio (1577.) i otisnuta među prvim izdanjima ove tiskare. Pisao je i vjerske polemičke knjige protiv protestanata (*Felelet Bornemissza Péternek fejtegetés nevű könyvére*, 1580. itd. – Odgovor na knjigu pod nazivom izlaganje Pétera Bornemissze); iz njegovih propovijedi ulomke je objavio Benedek Virág te pod naslovom „Felelet“ (Odgovor) Kornél Rupp, njegov katekizam je Áron Szilády ponovno tiskao. Internet: http://hu.metapedia.org/wiki/Telegdi_Mikl%C3%B3s (posjet 2. IX. 2014.)

³⁴ ZOVÁNYI, 2004., str. 128.

³⁵ ZOVÁNYI, 2004., str. 128.

4. Nastojanja biskupa Đure II. Draškovića na katoličkoj obnovi

Da bismo bolje razumjeli tadašnje povijesne prilike, valja se ukratko osvrnuti na djelatnost zagrebačkog biskupa Đure II. Draškovića,³⁶ koji ostavši vjeran katoličkoj tradiciji, a kao takav na čelu crkvene institucije ubrzo je dao odgovor na reformaciju te uspješno sprečavao njezino munjevito širenje, ekspanziju, kako u hrvatskim zemljama, tako i na području Ugarske.

Đuro Drašković, nećak Jurja Martinuzzića, od 1557. do 1563. u pečuškoj biskupskoj stolici nasljeđuje Antuna Vranca (1554. – 1557.). Drašković je u svećeničkom zvanju, baš kao i njegov prethodnik, postigao visoke časti, imenovan je kalačkim nadbiskupom te je 1587. preminuo kao kardinal. Stekao je visoko obrazovanje, studirajući u Krakovu, Beču, Bolonji i Padovi.

U častima pečuškog biskupa potvrdio ga je papa. Drašković se poprilično starao o svojoj dijecezi. Nakon pada Pečuha (1543.) u osmanlijske ruke, bio je prvi biskup koji je nastojao izgraditi vezu s tada još nemalobrojnim svećenicima koji su djelovali na tom području, a preko njih i s narodom. U izdanoj pastirskoj poslanici 1559. godine štiti svoje vjernike pod turskom vladavinom (*Turcica tyrannis*) od Lutherove hereze (*heresis Lutherana*).³⁷ U poslanici skreće pozornost svojih katoličkih svećenika u dijecezi na opasnosti od prodiranja protestantizma te im preporučuje djela katoličkih teologa. O prvom razdoblju reformacije u Pečuhu gotovo se ništa ne zna. Može se pretpostaviti da se u duhovnom centru sjedišta Baranjske županije pod osmanlijskom upravom, slično kao i u cijeloj regiji, u drugoj polovini 1540-ih godina, luteranska, a poslije od prve polovine 1550-ih godina helvetska (kalvinska) struja reformacije širila i učvrstila. Istovremeno, jedan dio stanovništva Pečuha ostao je vjeran svojoj Katoličkoj

---

³⁶ Đurski biskup Juraj II. Drašković (Drascouitius, Draskovich, Drascovith, Draskovits, Draskowitsch, Draskowych, Quinqueecclesiensis, Zagrebiensis, de Trakoscan, von Trakoščan; Đuro, Gjuro, Georgius) rođen je 5. veljače 1525., Bilina kraj Knina; umro 31. siječnja 1587., Beč). Bio je hrvatski teolog, državnik i kardinal iz velikaške obitelji Drašković. Istakao se je u borbi protiv osmanlijskih osvajača u Hrvatskoj; imenovan je zagrebačkim biskupom 19. studenog 1563. Postaje unutrašnji savjetnik kralja Maksimilijana II. 1567. Od 1567. do 1576. godine vršio je dužnost hrvatskog bana. Kralj mu 9. lipnja 1573. dodjeljuje naslov kalačkog (Kalocsa) nadbiskupa. Iste godine s Gašparom Alapićem (Alapi Gáspár) sudjeluje u gušenju Gupčeve pobune kmetova. Đurskim biskupom bit će imenovan na svoj imendan 25. travnja 1578. U Sambotelu (Szombathely) od 2. do 4. kolovoza 1579. godine održao je županijsku sinodu, čija je zadaća bila uvedba odredbi Tridentskog koncila. Za crkvene i političke zasluge kralj mu 9. srpnja 1582. dodjeljuje naslov kalačkog nadbiskupa. S obzirom na to da tada nije postojao ostrogonski nadbiskup, kralj Rudolf II. imenovao ga je 1584. kraljevskim namjesnikom za Ugarsku, titulom ranga ugarskog palatina. U nizu zaslužnih priznanja stiglo je i imenovanje za kardinala s naslovom „S. Stephani de Monte Coelio“ na prvom konzistoriju pape Siksta V.. Godine 1585. Kralj Rudolf II. mu je na Draškovićevo inzistiranje 19. svibnja 1586. dodijelio prepoštvo u Túrócu. Ova je darovnica omogućila isusovcima da se nastane u Ugarskoj i utemelje svoj kolegij u Trnavi (Nagyszombat). Još za Tridentskog sabora bila mu je ponuđena kardinalska titula za usluge u pregovorima Beča i Rima, što je odbio. Internet: http://hr.wikipedia.org/wiki/Juraj_II._Dra%C5%A1kovi%C4%87 (posjet 30. travnja 2014.).

³⁷ KOLLER, 1782. – 1812. VI., str. 76 – 87., navodi TÍMÁR, 1999., str. 137.

crkvi (bili su to uglavnom Hrvati, tj. članovi dubrovačke kolonije u gradu). O vjerskim (konfesionalnim) odnosima u Pečuhu jedini podatak iz tog vremena koji nam je na raspolaganju jest pismo biskupa u Warmiji Stanislausa Hosiusa iz 1565. godine upućeno poljskom kralju Augustinu II. Žigmundu. U pismu na temelju informacija dobivenih u bečkomu carskom dvoru iznosi da su katolici i reformatori (*Zvingliani sive Lutherani*) međusobno podijelili jednu crkvu u Pečuhu³⁸ (bila je to crkva Svih Svetih/ Mindenszentek temploma).

Draškovicev nasljednik u biskupskoj stolici Andrija Dudić u svom pismu dana 28. prosinca 1563. naređuje svojim kanonicima koji su živjeli u Požunu (Bratislava) da se presele u tvrđavu Sigetvara (grad zauzimaju Osmalije 1566. godine) te da se staraju o duhovnoj pastvi svojih vjernika i ubiranju desetine.³⁹

Drašković je bio u neposrednoj vezi s Markom Stančićem Horvatom, sigetskim kapetanom. Nakon njegove smrti (1561.) postaje skrbnikom njegove djece.⁴⁰ Vrijedno je u vezi time navesti kako je Marko Horvat postao sljedbenikom protestantskih učenja, a njegov sin Grgur Stančić Horvat (Sztanchich Horváth Gergely) ističe se kao vrsni evangelički pisac, ispisavši brojne stranice evangeličkih knjiga. Ne nalazimo na pravi odgovor npr. zašto biskup Juraj Drašković surađuje s hrvatskim protestantima na ugarskom tlu, uostalom i za vrijeme svoga biskupovanja u Đuru (Győr), kada za svog tajnika imenuje šopronskog propovjednika tamošnjih mađarskih i hrvatskih evangelika Gašpara Dragonića.

Drašković imenovanjem za đurskog biskupa (1578. – 1587.) ni na zapadnougarskim prostorima nije ostao ravnodušan i neaktivan u širenju i jačanju duhovne obnove Katoličke crkve, nego je nastavio svoju djelatnost započetu u Pečuhu, nastavljajući zatim i u Zagrebu.

U svojstvu zagrebačkog biskupa na održanoj zagrebačkoj sinodi 8. ožujka 1573. godine, u čijem središtu su bili tadašnji župnik u Belici (Međimurje) Mihael Bučić i njegovo djelo *Contra realem praesentiam Corporis Christi in Eucharistiae sacramento* koje je oštro osuđeno. Naime, protestanski autor Bučić izopćen je iz Katoličke crkve. Sinodi je nazočio i Antun Vramec, *Ecclesiae b. Marci euangelistae in monte graecen(s)i plebanus D. Antonius Arci(d)iacus Varasiden(sis)*.⁴¹ S obzirom na to da je tiskar grofa Jurja Zrinskog Rudolf Hoffhalter bio pripadnikom kalvinističkog smjera, iako dva protestantska pravca do tada još nisu razlučena, možemo pretpostaviti da je i Mihael Bučić pripadao ovome pravcu, kao i ekskomunicirani zagrebački kanonici Đuro Trulja, Đuro Ivančić i Ladislav Kerhen, koji su se zbog svog simpatizer-

³⁸ MOLNÁR, 1999., str. 184. Autor citirajući KOLLERA, 1782. – 1812.: VI. 49., str. 223. navodi: „Jedan je pripadnik reformacije u nekoj prigodi istrgnuo iz ruku katoličkog svećenika oltarski sakrament, i bacivši ga na zemlju pogazio ga, zbog nedjela ga je turska uprava grada kaznila smrćom.“

³⁹ MOLNÁR, 1999., str. 196 – 197.

⁴⁰ TÍMÁR, 1999., str. 137.

⁴¹ KLAJČ, 1908., str. XI.; BARLÉ, 1903., str. 96.; navodi JEMBRIH, 1981., str. 197.

stva prema reformaciji i nećudorednog života, pismeno morali odreći „grešnog života“. Naime, ova potonja dvojica imali su prilježnice.⁴² Sve je ovo bilo protivno prihvaćenim odlukama Tridentskog koncila na kojemu se istaknuo tada još pečuški biskup Drašković.

U svezi s istaknutom ulogom biskupa Draškovića valja navesti i njegove druge zasluge u Ugarskoj. Naime, pogibija na Mohačkom polju (1526.) prouzrokovala je teške posljedice i u crkvenom govorništvu; katoličko svećenstvo je brojčano oslabljeno, tako da su na više mjesta tzv. licencijati čitali puku katoličke propovijedi, uslijed naredbe ostrogonskog nadbiskupa Miklósa Oláha i kasnijeg ostrogonskoga nadbiskupa Imrea Lósyja. U ova vremena smatraju se velikim govornicima: pečuški biskup Miklós Telegdi, đurski biskup Đuro II. Drašković, isusovci Monoszlói i Vásárhelyi, György Káldi i Péter Pázmány, kao još i neki drugi, koji su pridonijeli dotada neviđenom procvatu crkvenoga govorništa.⁴³ Postojala je jaka jezgra katoličkih svećenika, ravna najsposobnijima, čak i brojnijim protestantskim propovjednicima u Ugarskoj kraljevini.

U hrvatsko-slavenskim zemljama Ugarske kraljevine u svezi s time navodimo i Vramčevu *Postillu* koja se pokazala potrebnom za čitanje evanđeoske perikope s pripadnom homilijom, olakšavajući tumačenje Svetog pisma. S pravom možemo pretpostaviti da je i Antun Vramec stao uz bok ovih velikih govornika jer je izvrsno preveo Sveto pismo i sastavio homilije koje su pružale ohrabrenje i utjehu hrvatskim svećenicima i vjernicima u teškim povijesnim prilikama; usto, nedvojbeno je *Postilla* pridonijela i procvatu crkvenoga govorništa na hrvatsko-kajkavskom jeziku (o Vramcu ćemo pisati u podužem članku).

U svezi s djelatnošću biskupa Đure II. Draškovića, navodimo kako je kralj Ferdinand na treće zasjedanje Tridentskog koncila imenovao za svog poslanika istog Pavu Gregorijanca, đurskog biskupa, koji je već jedno desetljeće prije u časti zagrebačkog biskupa obavljao ovu dužnost. Kasnije je, međutim, kraljev izbor pao na poslije imenovanog ostrogonskoga nadbiskupa, čuvenog humanista Antuna Vrančića, biskupa u Jegri, kojeg su neoduzivi poslovi zadržali u svojoj dijecezi. Tada je na njegovo mjesto imenovan pečuški biskup Đuro II. Drašković. Drašković je, međutim, nešto ranije u sazivu ostrogonskog nadbiskupa Miklósa Oláha, predstavnika mađarskoga klera, delegiran u ovaj znakoviti vjerski sabor. Kralj Ferdinand je pored toga još i Andriju Dudića⁴⁴ i Koložsvárija slao u Trident, što jest ukupno tri mađarska visoka crkvena dostojanstvenika.

---

⁴² PATAFTA, 2005., str. 238 – 239.

⁴³ Homilitéka. <http://www.kislexikon.hu/homiletika.html> (posjet 27. V. 2014.)

⁴⁴ Andrija Dudić je bio izvanredni humanistički znanstvenik, najvrjedniji govornik latinskog jezika na sinodi. Njegovi govori o Ugarskoj koja čami u turskim pandžama, ostavili su dubok dojam na nazočne otce sabora. Jurja Draškovića zamjenjuje u biskupskoj stolici u Pečuhu (1563. – 1567.). Kasnije se sasvim odstranio od duhovnosti Tridentskog sabora, naime, u Poljskoj je oženio neku lijepu damu iz kraljevskog dvora, napustivši svoju katoličku vjeru i postao protestantom.

Pečuški biskup Đuro II. Drašković je u zadnjoj fazi (treće zasjedanje od 18. siječnja 1562. do kraja 1563.)⁴⁵ Tridentskog koncila dobio važniju ulogu. Pred ocima okupljenima na vjerskom saboru održao je i više govora. Kralj Ferdinand je naime inzistirao na tome da se u njegovim zemljama dobije dozvola da se pričest može obaviti pod dvjema prilikama (dozvolu je nakon završetka sinode i dobio), nadajući se da će s ovom povlasticom pridonijeti smanjenju napetosti između protestanata i katolika, istovremeno pridobivši i lojalnost labilnih katolika. Drašković je zatražio od koncila da unatoč tomu ne bude ukinuta pričest pod dvjema prilikama – pod prilikama kruha i vina – ali posebnom papinskom naklonjenošću ponekim zemljama ona je dopuštena, uostalom i Češkoj koja je bila poslije husitskih ratova. Oci sabora poslije duge rasprave s manjom većinom odbili su Draškovićev prijedlog. Vrijedno je još navoditi i njegov govor u kojem predlaže da biskupi stanuju u središtu svoje dijeceze (*propositum in Questione de Residentia*) u kojemu se ne izriče doslovce, ali može se iščitati njegov vlastiti problem da je on u svojstvu pečuškog biskupa odsječen od svoga biskupskog sjedišta. No s koncila se vraća kao već imenovani zagrebački biskup.⁴⁶

Tridentski koncil se 4. prosinca 1563. godine zadnji put sastajao u mjesnoj katedrali (domu) i donio svoje odredbe, smatrajući kako je univerzalni koncil odigrao golem posao. Kako je teško bilo sazvati ovaj skup i na okupu zadržati sabor u Tridentu, podjednako teško je bilo i proglašavanje donesenih odredbi.

Ugarski su biskupi bili prvi u Europi koji su donijeli odluku o provedbi navedenih odluka. Nasljednik kraljevskog prijestolja Ferdinanda I., nadajući se da će dobiti dozvolu za ženidbu svećenika te da će se njegovi vjernici moći pričestiti pod dvjema prilikama, kako bi protestante vratio u redove Katoličke crkve, preminuo je srpnja 1564. godine. Njegovim nasljednikom postao je Maksimilijan I., koji se prilikom dobivanja cesarske titule deklarirao katolikom (iako je u biti ostao Lutherovim sljedbenikom), a nimalo se nije oduševljavao papinskom politikom.

U Ugarskoj su naredbe Tridentskog koncila provedene u svega trima biskupskim crkvenim županijama s lokalnim karakterom. Đuro II. Drašković, jedan od aktivnih sudionika sabora, iako je iz više aspekata bio predstavnikom opozicijskih gledišta, nakon završetka šestnaestogodišnjeg savjetovanja, u svojoj Đurskoj biskupskoj dijecezi 1579. obznanio je odredbe donesene na Tridentskom koncilu. U ostalim biskupskim dijecezama, međutim, na njihovo svečano proglašavanje nikada i nije došao red. Jednako tako, kao ni temeljni skup normi Werbőczyjeva *Tripartituma* (*Hármaskönyv*) koji je odredio život ranoga novog doba Mađarske, nisu ni odredbe Tridentskog koncila primijenjene u praksi pa čak nikada nisu ni proglašene.

⁴⁵ KOLLER, VI., str. 63 – 69, 75., 129 – 191; Kath. Lex. IV., str. 396 – 397; TÍMÁR, 1999., str. 137.

⁴⁶ TÍMÁR, 1999., str. 137.

Drašković se ističe kao aktivni sudionik Tridentskog koncila te je odmah po dolasku na zagrebačku biskupsku stolicu počeo provoditi zaključke sabora i djelovati s ciljem suzbijanja reformacije i katoličke obnove u svojoj dijecezi. Za njegova biskupovanja održane su tri dijecezanske sinode 1570., 1573. i 1574., na kojima su provedene različite mjere glede sređivanja stanja u danj biskupiji. Draškoviću je u postizanju ciljeva pridonijelo i njegovo imenovanje za hrvatskog bana 1567. godine, tako da je sve do 1578. godine objedinjavao u svojoj osobi dvije najvažnije funkcije u Hrvatskoj banovini – bio je ban i istovremeno zagrebački biskup. Utemeljenje biskupskih škola za svećenike (Zagrebačko sjemenište) u duhu Tridentskog koncila iznimno je značajno za buduće svećenike Zagrebačke biskupije. Obnovljeni i učeni katolički kler uspješno je parirao i u pogledu propovijedi protestantskim propovjednicima.⁴⁷ U duhu Tridentskoga koncila od svećenika je zahtijevao moralnu obnovu, pojačanje učenja vjeronauka (općenito edukaciju), ozbiljan pristup u obavljanju duhovne pastve vjernika i redovito uvođenje propovijedi (perikope i homilije) u liturgiju, dakako na materinskom jeziku.⁴⁸ Pregnuo je za koncilskom obnovom: proširio mjere za opsluživanje svećeničkog celibata i održao spomenute tri sinode; na posljednjoj koja je imala protukulvinski značaj, Vramec je zasigurno sudjelovao. Na saboru je osuđen Mihael Bučić, kalvin, nijekalac euharistijske prisutnosti, pored toga određeno je da za one koji ne znaju latinski i grčki treba prirediti potrebne knjige na narodnome jeziku.⁴⁹

U tom je duhu pristupio sastavljanju svoje *Kronike* i *Postille* Antun Vramec, omogućivši edukaciju svećenika i vjernika na materinskom, hrvatsko-kajkavskom jeziku; naime, sve dotad manjkalo je jedno takvo izdanje. Postojeću prazninu je prvi na taj način popunio, djelujući u duhu koncila, odnosno prema naredbi svoga zagrebačkog biskupa. Vramec u posveti *Kronike* (hrvatskim staležima) posebno ističe upravo biskupa Draškovića, a napisao ju je vjerojatno na njegov poticaj.⁵⁰

Zagrebački je biskup Drašković u svojstvu hrvatsko-slavonskog bana (1567. – 1574.) organizirao obranu državne granice, razbio seljačku pobunu Matije Gupca. Uspio je postići to da Hrvatsko-slavonski sabor zabrani protestantskim plemićima kupovinu posjeda u Slavoniji (1567.) te se njemu se može zahvaliti to što je Hrvatska ostala pretežno katolička zemlja. Bio je kancelar (1578. – 1587.). Za svoje zasluge imenovan je kardinalom (1586.); utemeljio je isusovački kolegij u Váralji. Protiv Ivana Kalvina napisao je polemički spis *Confutatio eorum quae dicta sunt a Ioanne Calvino* (Padova 1551.) Drašković bilježi prvi katolički polemički

---

⁴⁷ PATAFTA, 2005., str. 38.

⁴⁸ ŠANJEK, 1991., str. 264., navodi SOKCSEVITS, 2011., str. 213.

⁴⁹ MANSI, XXXVI.-B., str. 123 – 124; BARLÉ, 1805., str. 295 – 313., navodi TURČINOVIĆ, 1995., str. 17.

⁵⁰ TURČINOVIĆ, 1995., str. 17 – 18.

spis na mađarskom jeziku. Riječ je, naime, o prevedenoj knjizi Vincentiusa Lyrinensis pod naslovom *Igen zep kenyw...* (Jako lijepa knjiga ...) (Beč 1561). Primjerak se nalazi u Beču: Österreichische Nationalbibliothek, Sammlung von Handschriften und alten Drucken 2. B. 39 Alt-CP.

Terézia Horváth Balogh⁵¹ je na zamolbu autora boraveći u danoj bečkoj knjižnici ovo zapisala: „Knjiga je tiskana na rukom crpljenom papiru. Veličina knjige: cca. 18 x 10 x 3 cm, zlatorez, kožni uvez, na hrbatu knjige s trima križastim rebrima. Na predlistu olovkom je upisano: Vincentius Lerinensis. Na slijedećoj desnoj stranici je tintom na latinskom upisano da se preporučuje prevoditelju. Na idućoj desnoj stranici tintom je upisano na latinskom jeziku da autoru preporučuje prevoditelj. Na narednoj desnoj stranici, unutrašnja naslovna stranica koja se nalazi na posebnoj stranici. Na sljedećoj lijevoj stranici vidi se izraziti dvoglavi orao. Od sljedeće stranice na četiri stranice nalazi se latinski uvod, čiji početak glasi:

GEORGIUS
DRASCOVICIVS,

Poslije toga tekst je o autoru pisan na dvije stranice. Nakon toga na desnoj strani otpočinje se na mađarskom jeziku i sama bit (na posebnoj stranici).

Naslovi glavnih poglavlja istaknuti su glomaznim velikim slovima. Mjestimično unakrst su otisnuti podnaslovi. Označavanje s brojkama oko 200 stranica riješeno je na taj način da su stranice poglavlja pojedinačno označene slovima ABC-de (ne sa rednim brojevima) te započeti označivanjem: A1, A2, B1, B2 [...] Između tekstova nema nikakvih slika, niti inicijala. U ovom knjižnom primjerku postoji svega jedan rukom upisano: na F3 stranici jedan veliki X. U naslovu nalazi se jedina riječ: SZÉP (Lijepa), ali izvedba nije lijepa, jedino sadržaj knjige.

Unutarnja naslovna stranica

IGEN ZEP
KENYW, AZ KEZEN-
seges Igaz kereztyen hytnek re-
gysege, es Igassaga mellet, myn-
den Eretnesegnek
wysaghy ellen.
Mellyet az Lyriniay Vincze, ennek
elewte, Ezwer eztendewuel,
zewrzet.

JAKO LIJEPA
KNJIGA, KOJA JE OBIČ-
ne stare Prave kršćanske vjere,
i njezine Istine, protivu svih
Heretičnih
novosti.
Kuju je Vinko Lyrinski, prije
toga, Tisuću godina,
stvorio.

⁵¹ Zahvaljujem Tereziji Horváth Balogh na pomoći.

BECHBEN NYOMTA-
tot, az fewlseges Romay Chyazar-
nak es Magyar Orzagy, es Cheh Or-
zaghy kyralnak etc. engedelmebewl:
az Raphael Hofhalter
altal, Anno
M. D. LXI.

TISKANA U BEČU
dozvolom veličanstvenog
Rimskog Cara i Kralja
Ugarske i Češke:
kod Raphaela Hofhaltera
Anno
M. D. LXI.

Sam tekst knjige ovako započinje na stranici broja A5:

Az lyrinum
ZYGETBEWL VALO
Vinczenek, ky nemzsetsege ze-
rēt,⁵² Franciay volt, kenywe mel-
lyet az kezenseges kereztyeny
hythnek Igassaga, es regy volta
mellet, mynden eretnekseg-
nek wysagy ellen,
zewrzet.
PROEMIVMYA, AZ
az kezdety.
Az zenth Iras mondasas, ...

Iz lyrinuma
OTOKA
Vinko, koji prema svome
bratstvu bio je Francuz, čija
je knjiga obične Istine kršćanske
vjere, i pored svoje starosti,
protiv svake heretične
novosti
stvorio.
PROEMIVMYA,
tojest početak.
Sveto Pismo kazuje, ...“

Ukupna djela Jurja Draškovića:

1. *Epistola Paraenetica*, quam Georgius Drascovitius electus Episcopus Quinque Ecclesiarum, ac laudatissimi Caeseris Ferdinandi in Hungaria Consiliarius ad Diaecasonos suos dedit. Viennae, 1559 decimo cal. Januarii. (Ovo djelo toliko je postalo rijetko da je Krčelić u svom djelu *Zagrebačke krvene povijesti* bio u stanju priopćiti jedino njegove fragmente.) Draškovićeви izvještaji s Tridenstke sinode upućenih kralju Ferdinandu pohranjeni su u Rukopisnoj zbirci Mađarskoga nacionalnog muzeja (Magyar Nemzeti Múzeum Kézirattára) u Budimpešti. Na sinodi je 24. II., 1562., 23. i 27. VIII. održao govor te su mu oni objavljeni u knjizi *Epistola Paraenetica*.

⁵² Nazalno ē koje se i danas tako piše, a izgovara: *en* – opaska Terézije Horváth Balogh.

2. *Igen Zep Kenyw...* Bécs, 1561

3. Prijevod radova *Lactantiusa*. Isto tamo, 1561. (Nije poznat niti jedan jedini primjerak.)

4. *Georgii Draskowitii, quinqueecclesiensis Episcopi Oratio* in generali concilii Tridentini congregatione die 24. Febr. 1562. habita. Ripae. 1562.

5. *Oratio* habita Tridenti anno 1562. pro Ferdinando Romanorum imperatore. Venetiis, 1562.

6. *Pro Regno Hungariae ad Synodum Tridentinum Oratio*. Patavii, 1562.

7. *Acta et constitutiones Dioecesani synodi Jaurinensis...* ad 2. diem Aug. indictae, et per Triduum Sabariae... habitae. Praegae, 1579.

8. *Andreas Dudith Orationes* quinque in concilio Tridentino habitae... Cum appendice orationum duarum quas G. Draskowith... in eodem concilio habuit... Halae Magd. 1743. (Izdao Loránt Sámueľy sa uvodom.)⁵³

Juraj Drašković od 1578. godine popunjava đursku biskupsku stolicu. Pod njegovom upravom je od osmanlijske vojske opustošena katedrala (danas bazilika) prema planovima talijanskog arhitekta Giovanni Battista Rave započeta njezina obnova pa je i pregrađena. Preuređenje crkve u baroknom stilu nastavlja se od 1639. do 1645. godine.⁵⁴

Drašković je imenovan za naslovnog nadbiskupa u Kalači (Kalocsa), čija revnost nije jenjavala. Sazvao je sinodu u Sambotelu⁵⁵ (Szombathely) gdje su se protiv protestantske vjere i duhovnika čuli brojni napadi, ali bez praktičnog uspjeha. Nije uspio „herezu” potisnuti ni u svome biskupskom središtu, a služio se pritom i nasilnim metodama. Navodi se kako je uspio čak 48 katoličkih župa povratiti u katoličanstvo.⁵⁶ Sukobio se s protestantskim gradskim vijećem Šoprona, čiji su članovi 1579. skupa s gradskim duhovnicima pozvani na sinodu u Sambotelu. Međutim, na savjet Franje Nádasdyja i Boltizara Batthyányja odbili su poziv, ne odazvaši se unatoč tomu da je biskup Drašković gradskom vijeću Šoprona u više navrata uputio poziv u Beč.⁵⁷ Na njegovo je inzistiranje vlada u Beču naredila šopronskoj gradskoj upravi da otpusti iz gradske službe protestantske duhovnike, kao i iz onih sela koja su potpadala pod upravu ovoga zapadnougarskoga grada. No nije uspio postići to da se poveća broj katoličkih

⁵³ Magyar Katolikus Lexikon.

⁵⁴ Internet: http://hu.wikipedia.org/wiki/Gy%C5%91ri_bazilika (posjet 19. I. 2013.)

⁵⁵ Služili smo se nazivom gradišćanskih Hrvata.

⁵⁶ ZOVÁNYI, 2004., str. 129.

⁵⁷ THURY, 1895., str. 316. Prva je datirana u Pragu 26. listopada 1594., a druga isto tamo 3. siječnja 1595. U tom predmetu ima i više uredbi. Jedna je od đurskog biskupa od 20. listopada 1594.? Dvije od Matije vojvode od 20. listopada 1594. i 17. svibnja 1595., iz kojih postaje razvidno da su jednog propovjednika povelj sa sobom. Naredbe se nalaze u Gradskom arhivu Šoprona.

vjernika koji su dobili katoličke svećenike, dapače bili su na redu malverzacije, šikaniranje, razbijanje kućnih prozora, zauzimanje stanova,⁵⁸ iznosi mađarski protestatski autor Zoványi.

Biskupu Đuri II. Draškoviću mađarski su velikaši (Nádasdy, Pálffy, Batthyány i drugi) mogli parirati, ometati ga u radu. Valja naglasiti kako je biskup Drašković i u jurskoj dijecezi odigrao istaknutu ulogu u rekatolizaciji ovog djela ugarskoga višenacionalnog područja, gdje je bio osloncem i hrvatskim katolicima, a na koje je u provedbi svojih nastojanja mogao računati; zahvaljujući njemu mogli su se ojačati isusovci; nastanio ih je u Szombathelyu te će njihova dva malena kolegija postati kolijevkama kraljevske katoličke obnove.⁵⁹ Proslijedio je da isusovci dobiju prepoštska dobra u Turócu (u Slovačkoj Turiec).⁶⁰ Putujući u Rim da bi zahvalio na imenovanju iznenada umire 31. siječnja 1587. godine. Pokopan je u katedralnoj crkvi u Đuru. Njegov nasljednik u đurskoj stolici Juraj IV. Drašković obnovio mu je 1637. nadgrobnu ploču. Oporučno je ostavio 10.000 dukata Bolonjskom kolegiju, od kojih je izgrađena nova zgrada kolegija 1700. godine.⁶¹

5. Zaključak

Činjenici da je Hrvatska u potpunosti ostala katolička zemlja u prvom se redu može zahvaliti zagrebačkom biskupu Đuri II. Draškoviću koji je na očuvanju katoličanstva u Ugarskoj, najprije kao pečuški biskup, kasnije đurski odigrao veliku ulogu. Velik dio puka je pridobio i povratio u okrilje Katoličke crkve. Zapravo, nastavio je djelatnost Antuna Vrančića i Miklósa Telegdija, članova visokog svećenstva u Ugarskoj kraljevini.

U složenim povijesnim okolnostima spriječiti naglu ekspanziju protestantske crkve bio je velik pothvat, što je iziskivalo puno mudrosti te diplomatske taktičnosti i sposobnosti, a koje su ga vrline karakterizirale. Đuro II. Drašković borio se govorom, perom, svoja je djela pisao na latinskom i mađarskom jeziku, prevodio sa stranih jezika, čije valoriziranje s pravom čeka na obradu, kao i njegova brojna pisma pohranjena u raznim europskim arhivima. Pokazao se kao mecena, vodio je skrb o edukaciji svećenika i brinuo se o odgoju svojih vjernika. Prilikom njegova imenovanja za zagrebačkoga biskupa 450. obljetnice (1563.) odali smo mu čast i na taj način, navodeći kako bi mu trebalo postaviti spomen-bistu u Zagrebu i Đuru.

---

⁵⁸ ZOVÁNYI, 2004., str. 129.

⁵⁹ PÁLFFY, 2010., str. 119.

⁶⁰ ZOVÁNYI, 2004., str. 129.

⁶¹ Internet: http://hr.wikipedia.org/wiki/Juraj_II._Dra%C5%A1kovi%C4%87 (posjet 19. I. 2014.)

SUMMARY

**Croatian contributions to Protestantism and the Catholic spiritual renewal
with a special review of the work done by Cardinal Juraj Drašković**

Abstract: Cardinal Juraj II. Drašković was among the first to play a key part in the Catholic renewal of Croatia and Ugarska that began with the Primate Antun Vrančić and the Archbishop and royal vicar Miklos Telegdij. It took an astounding amount of wisdom and tact for the Croatian son, the Bishop of Pecs, Zagreb and Đur and the Archbishop of Kalač and Cardinal Drašković to strengthen the Catholic Church in the Kingdom of Ugarska and Croatian lands. It was the proper moment for preventing the advancement of Protestantism. Drašković was among the first to enforce Church reform in the spirit of the Council of Trident and took measures, as the Bishop of Pecs (but also as the Bishop of Zagreb and the Ban of Croatia and the later Bishop of Đur), to stop further advancement of the Reformation by simultaneously founding school institutions and starting up and strengthening the education of ministers in Upper Ugarska i.e. Slovakia today. On the emigration of the Vlach population from Western Papuk, Ravna gora and Psunj as well as neighboring areas by the end of the 16th and the start of the 17th century. The process of emigration from the area in question at the end of the 16th and the start of the 17th century (with the immigration that followed) created ethnic, language, socio-economic and cultural relations that were the basis of the following spatial organization and structuring of the populace which is still relevant today. The defeats of Ottoman troops at the border of the Ottoman and Habsburg imperial systems and the lands between the rivers Sava and Drava had more and more effect on the Christians in the Ottoman bordering sanjaks. The Vlach population of the Pakrac and Cerna sanjak, especially, started to organize themselves and cross over to the Habsburg side in a greater number at the end of the 16th century. That should be specially observed in the context of the „long war” (circa 1591 – 1606). This article only provides some basic information which illustrates the emigration of Vlach Serbian Orthodox populace from Western Papuk, Ravna gora and Psunj, as well as the neighboring areas, at the end of the 16th and the beginning of 17th century to the lands of Croatia-Slavonia Vojna Krajina.

LITERATURA:

- BARISKA, István. 2000. Kísérlet egy menekülő népcsoport reformációjára, Protestantizem zatočišče izgnanih na Petenjcih, *Zbornik znansvenega srečanja v Radencih in na Tišini* (28. in 29. oktober 1999), Murska Sobota.; 2008. Jurisics Miklós: 1490. – 1543., Vasi Szemle. 2008. br. 6. 703 – 720. p., Szombathely.
- BARTOLIĆ, Zvonimir. 1980. Književni rad Stipana Konzula i krug hrvatskih protestantskih pisaca, *Sjevernohrvatske teme*, Zrinski Čakovec.; 1989. *Ivan Manlius i tiskarstvo 16. stoljeća u Hrvatskoj*, Sjevernohrvatske teme, knj. IV., Čakovec.; 2003. *Hrvatska tiskara u Nedelišću u doba Zrinskih*, In.: Pergošić, Ivanuš *Decretum 1574. Hrvatski kajkavski editio princeps*. [Za tisak priredio i priloge napisao Zvonimir Bartolić], Matica hrvatska Zrinski, Čakovec.
- BENČIĆ, Nikola – TOBLER, Feliks. 1996. O Konzulovim pismima, *Fluminensia*, 8., br. 1 – 2, Rijeka.
- BORSA, Gedeon. Internet. *Nyomtatványok Manlius kötéstábláiban*. http://mek.oszk.hu/03300/03301/html/bgkvti_3/bgki0311.htm (posjet 2. ožujka 2011.).

- BREU, Josef. 1970. *Die Koreatensiedlung im Burgenland*, Wien.
- BUZÁS, József. 1967. – 1968. – 1969. *Kanonische Visitationen de Diözese Raab aus de 17. Jahrhundert (Burgenländische Forschungen 53 – 55)*, Eisenstadt.
- HADROVICS, László. 1975. *Verschollene kajkavisch-protestantische Druckwerke*, Winer slavische Jarbuch, XXI. Wien.; 1968. *Die kroatischen Postillen der Budapester. Universitätsbibliothek*, Annuaire de l' Institut de Philologie et d'Hoistorie orientales et Slaves, Tome XVIII (1966–1967), Bruxelles.
- JEMBRIH, Alojz. 1986. Ivan Manlius prvi tiskar Varaždina (1586. – 1587), *Kaj*, br. 3, 29 – 45, Zagreb.; 1997. Hrvatski filološki zapisi, *Matica hrvatska*, Zagreb.; 2007. Stipan Konzul i „Biblijski zavod“ u Urachu, *Folia Protestantica Croatica 01*, Teološki faklutet „Matija Vlačić Ilirik“ Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb.; 2009. Juraj Vuković iz Jastrebarskog u Klimpuhu, *Gazophylacium*, časopis za znanost, umjetnost, gospodarstvo i politiku, god. XIV., br. 1 – 2, str. 1 – 196, Zagreb.
- KONDAI, Róbert. *Az országokban való sok romlásnak (egyik) okáról : Magyari István és prédikátortársai szerepe Báthory Erzsébet perének előzményeiben, 1602*. Internet: http://tortenelemszak.uni-miskolc.hu/gesta/gesta200661/200661_23.pdf (posjet 2. travnja 2011.).
- KUKULJEVIĆ, Ivan. 1859. *Slovník umjetnikah jugoslavenskih*, Zagreb.
- MADAS, Edit – MONOK, István. *A könyvkultúra Magyarországon a kezdetektől 1730-ig*. Internet: <http://mek.oszk.hu/01600/01613/01613.htm> (posjet 2. travnja 2011.).
- MASZNYIK, Endre. 2000. *Egyezségi irat (Formula concordiae) Epitomé*, Az 1598-as magyar fordítás és kiadás alapján 1908-ban Masznyik Endre által megjelentett kiadás átirata [Készítette: Bachorecz Katalin, dr. Hubert Gabriella, dr. Reuss András], Budapest. Internet: http://teol.lutheran.hu/tanszek/rendszeres/kutatas/fc_epitome.pdf (posjet 4. travnja 2014.).
- MOHL, Adolf. 2000. [1915.] *A horvátok bevándorlása 1533-ban*. Erhardt Johann – Kiss Tamás (ur.) Mohl Adolf válogatott írások, Sopron.
- PÁLFFY, Géza – PANDŽIĆ, Miljenko (RESS, 2009: 114). TOBLER, Felix. 1999. *Ausgewählte Dokumenten zur Migration der Burgenländischen Kroaten im 16. Jahrhundert*, Eisenstadt.P. LESER, Gratian. 1982. *Aus der Vergangenheit der Gemeinde Deutschkreutz gesammelt und aufgezeichnet von P. Gratian Leser OFM*, Eisenstadt.RESS, Imre. 2009. *Oblikovanje samosvisti i identiteta zapadnougarskih Hrvata od 18. do 20. stoljeća*, „Gradišće kalendar“ i ljetopis Gradišćanskih Hrvatov za obično ljeto 2010., knjiga 97. Hrvatskoga štamparskog društva u Željeznu.
- RITTSTEUER, Josef. 1953. *Burgenländische Heimatblätter*, Eisenstadt.; 1968. *Kirche im Grenzraum*, Eisenstadt.
- RRPEL, Mirko. 1954. *Nove najdbe naših protestantik XVI. stoljetja*, Ljubljana.
- SCHOTTENLOHER, Karl. 1920. *Das Regensburger Buchgewerbe im 15. und 16. Jahrhundert*, Mit Akten und Druckverzeichnis, reprint 1970., Mainz.
- SMOLIK, Marijan. 1968. *Grgur Mekinić in njegovi pesmarici*, ČZN, V. (XL.), Maribor.
- ŠKAFAR, Ivan. 1969. *Grgur Mekinić Pythiraeus, hrvatski protestantski pisatelj in začetki slovstva pri gradišćanskih Hrvatih*, ČZN, V. (XLI.), Maribor.

- UJEVIĆ, Mate. 1934. *Gradišćanski Hrvati*, Zagreb.
- VALENTIĆ, Mirko. 1974. *Gradišćanski Hrvati od XVI. stoljeća do danas*; povodom istoimene izložbe, Povijesni muzej Hrvatska, Zagreb.
- VÁRKONYI, Gábor. Internet: *Újabb források Báthory Erzsébet életéhez*, Irodalomtörténeti közlemények. 1999. br. 1 – 2, str. 181 – 204, Budapest.
- VUK – CROATA, Miroslav. 2004. *Gradišćanski Hrvati* (rukopis).
- WALDERDORFF, Hugo von. 1874. *Slavische Drucke aus der Kreisbibliothek zu Regensburg*, Verhandlungen des historischen Vereins von Oberpfalz und Regensburg, Stadtamhof.
- ZÁTONYI, Sándor. 1991. *A reformáció kori csepregi kollégium (1557-1643)*, Magyar Pedagógia, god. 91., br. 3 – 4, 215 – 230, Budapest.